

ните ценности, разкрива как в културния ареал на ортодоксалното християнство се обособява самостоятелен славянско православен регион, притежаващ собствен литературен език, на който сравнително бързо се създават литературни традиции, развиващи се успешно в продължение на почти цялото средновековие.

В. В. Мочалова разглежда „Руско-полските литературни връзки през XVII—XVIII век и формирането на личностното начало в руската литература“.

М. Г. Чемоданова анализира „Спецификата на литературните връзки в условията на ускорения литературен процес (из литературния опит на Българското възрождение)“. Въз основа на концепцията на Г. Гачев, което личи не само от заглавието, тя осветлява специфичната развойна динамика на нашата възрожденска литература от гледна точка на междулитературните връзки. Съветската българистика посочва, че едновременното „съществуване“ на класицизъм, сентиментализъм, романтизъм и реализъм в българската литература е по-скоро органическо, отколкото еклетишно. Контаминацията на жанрове и цели стилни формации — явление, имащо аналог, установен още от А. Мишкевич — компенсира пропускането от европейската историческа поезика и сравнително бързо синхронизира българския с европейския реализъм. Според М. Г. Чемоданова рецепционната насоченост на българската литература през XIX век е подчинена на „задачите на националноосвободителното движение“ и се определя от „степената на зрелост на възприемащата литература“ — т. е. от подготвеността на читателите. Чрез множество факти и тяхното интерпретиране авторката периодизира преобладаващите контакти на нашата литература от началото до 70-те години на миналия век. Чемоданова проследява развитието на възрожденската жанрова система, акцентира върху „препращането“ на преводчеството и побългаряването в оригинално художествено творчество, маркира първите самостоятелни български творби. Особено приятно е да се отбележи, че М. Г. Чемоданова се вглежда в българската литература от този период не единствено като субект на възприятия, а откроява и факта, че „българските писатели не само са създали високохудожествени произведения на чужд език, но нерядко чрез тях са оказвали въздействие върху хода на литературния процес на страната, в която творили“.

Б. Ф. Стахеев в широк типологическо-контактологичен план разглежда „Полско-руските ли-

тературни взаимодействия (в края на XVIII и през XIX век)“, а Д. С. Прокофьева в статията си „Личните контакти като форма на литературни връзки в епохата на романтизма“ предимно чрез личните и творчески срещи между Пушкин и Мишкевич насочва вниманието към художествените резултати от общуването на руски и полски романтици.

Върху материал от чешко-руските литературни отношения А. П. Соловьева се спира на „Литературните връзки и формирането на реализма“.

В последната статия от сборника Л. Н. Будагова разглежда „Литературните връзки в етапа на формирането на социалистическата литература (20-те — 30-те години)“. Използвайки творчеството и личните контакти на голям брой славянски и неславянски писатели, авторката търси генезиса на социалистическото направление. Тя се насочва към връзките между писателите съмишленици в рамките не на една, а на няколко литератури, показва как новите идеи се превръщат в мощен стимул за контакти, разкрива как в лично творчески синтез се утвърждават идеите на пролетарския интернационализъм.

Освен статиите, чийто изследователски предмет са съответни периоди от нашата литературна история, почти всички общотероретически и методологически разработки използват факти от българския литературен процес.

Благодарение на новите методологически изходни позиции и съвместното им прилагане върху конкретен литературен материал сборникът като цяло преосмисля, актуализира и вдъхва нов живот на вече познатите методи. Неговите статии пренасочват предпоставеното търсене на унифицирани признаци в литературното развитие на отделните славянски народи към откриването на художествената оригиналност, възникнала вследствие на междулитературните творчески връзки. Резултатите от двустранните и многостранни изследвания внушават, че славянският литературен процес не е съвкупност от идентични явления, а синтез от неповторими творби, акумулирали в себе си националната наследственост и междулитературната приемственост. Не на последно място големият хронологически и пространствен периметър на изследванията в сборника „Литературни връзки и литературен процес“ загатва, че на повтаряемостта в литературното развитие са подвластни и неговите изследователски методи.

Павайот Карагьозов

ДВЕ РУМЪНСКИ КНИГИ ЗА ДОСТОЕВСКИ

(ALBERT KOVACS — „POETICA LUI DOSTOEVSKI“. București, editura „Univers“, 1988, 382 p.
VALERIU CRISTEA — „DICTIONARUL PERSONAJELOR LUI DOSTOIEVSKI“. București, editura „Cartea romaneasca“, 1985, 501 p.)

Феноменът Достоевски е важен компонент от културата на нашето столетие. Респектиран от творческата мощ на руския писател, поколения читатели и професионални писатели живеят с неговите идеи и теори. Писатели като Ромен Ролан, Андре Жид, Франц Кафка, Леонид Андреев,

Теодор Драйзър, Андрей Бели, Томас Ман, Роберт Музил, Албер Камю, Уйлям Фоксър, Хайнрих Бюл (списъкът може да бъде продължен) утвърдиха, доразвиха или отхвърлиха в една или друга степен неговата естетика и философия, при все че самият Достоевски, доколкото е известно,

не се е смятал за „естетик“ и „философ“, а за „мислител“ и „теоретик на някои изкуства“.

Интересът към Достоевски и руската литература в нашата северна съседка е със стари, добри традиции. Достатъчно е да споменем имената на Октавиан Гога, Тудор Виану, Бела Варга, Леонид Теодореску, Марин Преда, Йон Яноши, Сорин Тител, Николая Гане, писатели, критици, преводачи, посетили немалко усилия, за да преоткрият и приобщат за румънския читател това гениално творчество. „Достоевски в Румъния“ е тема все още ненаписана и неизследвана, при все че и в тази област на литературната история и критика има определени постижения. В Букурещ, Клуж, Яш и Крайова (за разлика от нашата страна литературният живот там не е изцяло съсредоточен в столицата) често се появяват нови публикации по темата и немалка част от тях имат приносен характер. Такава е и монографията „Поетиката на Достоевски“ от Алберт Ковач (издателство „Универс“, Букурещ).

Авторът е роден през 1928 г. и работи като доцент в Катедрата по руска литература при Филологическия факултет на Букурещкия университет. Докторската си дисертация посвещава на естетиката на Висарион Белински, но главните му интереси са свързани с творчеството на Достоевски и Гогол и на сравнителното литературознание. Издал е редица монографии, студии, есета и антологии (сред тях и „Достоевски за изкуството“, 1980), университетски учебници и двутомна история на руската литература от XIX век (1968 и 1978 г.). Заедно с това той е и един от учредителите и активните членове на Международното общество „Достоевски“.

Без съмнение книгата се представя още със заглавния си. Актуалността на това творчество е безспорна. И все пак е нужно едно уточнение. Още от дебюта си — романа в писма „Бедни хора“ (1845), до днес Достоевски твърде често е обвиняван за „несъвършения“ си стил, за „ненужното многословие“. Доктор Ковач е имал амбицията да докаже, че тази поетика има други измерения, че се различава от неведнъж повтаряните твърдения на известни интерпретатори от миналото, че Достоевски е „художник на болналото“, че е „безпочвен християнски мечтател“ и „небрежен стилист“. Авторът на монографията утвърждава идеята, че руският писател е преди всичко създател творец и че библейската митология е само част от многобройните онтологични модели в неговия необят свят, в чийто център е темата за човека и човешкото щастие.

„Достоевски, подобно на Лев Толстой, а и на всеки друг значим писател — пише още в увода си към книгата д-р Ковач, — трябва да бъде оценен обективно, единствено според измеренията на своето творчество, на идеите, които проповядва, свързани преди всичко с „теорията за ненасилството“. Разбира се, той не ни предлага само ада, както мислят някои. Да не забравяме, че създателят на Свидригайлов и Ставрогин е баща и на княз Мишкин!“

Този „друг“ Достоевски не е обект на празни

философски бълнувания. Авторът на книгата е изследвал различните търсения на писателя — в теоретичен, естетически и критически план, а заедно с това и формите, мотивите, образите, различните структури и особено проблемите на стила. Оставил е за други „удоволствието“ да тълкуват идеите на Достоевски извън контекста на неговите произведения.

Преоценката на творчеството на великия руски писател, започнала преди около половин век (приносът на Леонид Гросман, Виктор Виноградов и Михаил Бахтин е решаващ), се поднови от началото на 60-те години, когато се преиздаде книгата „Проблеми на поетиката на Достоевски“, за да продължи до днес, докато през последните 10—15 години новите изследвания се импулсират и от оригиналните издания на бележниците и някои непубликувани досега ръкописи на писателя. От 1972 г. в Ленинград започна да излиза и пълното събрание на съчиненията му в 30 тома, под редакцията на В. Г. Базанов и Г. М. Фридлиндер, снабдено със забележителен критически и справочен апарат. Усвоил и преосмислил тази внушителна книжина, Алберт Ковач прави опит за нов поглед върху поетиката на писателя с помощта на редица сравнителни анализи и свързването на различните пластове на произведенията му (реалистично-психологичен, философски, митологичен, литературен) и уточняването на съотношението между добре индивидуализираните персонажи, които са не само противоположни, но и взаимосвързани и привличащи се.

За своя конкретен анализ авторът е избрал „великото петокнижие“ на Достоевски: „Престъпление и наказание“ (1866), „Бесове“ (1872), „Идиот“ (1874), „Юноша“ (1875) и „Братя Карамазови“ (1880). Изборът не е случаен. Според изследователя тези опуси бележат не само върховите моменти в творческия път на писателя, но и принципно нов етап в историята на жанра. Именно при тях се е утвърдила структурата на „романа-прозрение“, станала предмет на книгата на Алберт Ковач. Отделил широко място на тези произведения, в хода на своето изложение той не пренебрегва и останалите съчинения на Достоевски, като предлага множество исторически паралели и интересни теоретични обобщения. Решил, че започнатото от него изследване не може да се ограничи в рамките на иманентния анализ, завършва книгата си с глава върху сравнителната поетика: 1) Чехов по стъпките на Достоевски; 2) Блок и Достоевски. Съзвучие на мотивите. Тези страници доставят истинска интелектуална наслада за читателя.

Не по-малък интерес предизвиква и шеста глава: „Предметният свят, пространството и времето“. Алберт Ковач поддържа и доразвива някои от оригиналните постановки на Б. Г. Кузнецов от неговите прочути „Етюди за Айнщайн“. Достоевски, както се отбелязва в книгата, създава своите персонажи в условията на експеримента, в критични ситуации, лишени от делнично-битовото, и заедно с това верни на своята неспокойна същност, на порива си към пълнота и себизява, гласкани от жаждата за истината, желеци промяна, раздирани от конфликта между крайното и безкрайното, между мига и копнежа по възвишеното, между своята дисхармония и необходимостта от хар-

* Според писмо до брат му М. Достоевски от 9. XI. 1856 г.

мония. В страстното търсене на истината тези герои влизат в драматични сблъсъци — в моменти на изстъпление, с целия ад на душите си.

Зад „строгия академизъм“ на стила на тази книга се чува и живият неспокоен глас на нейния автор, за когото историята на руската литература не е само предмет на научни търсения, но и нещо неизразимо по-голямо, дошло от дълбините на неговата същност.

* * *

Като събитие от световен мащаб се посрещна на един от последните семинари на Международното общество във Франция „Речникът на героите на Достоевски“ от румънския литературен критик и историк Валериу Кристя (роден през 1937 г.).

Първият том, издаден грижливо и на добро полиграфическо равнище (ин кuarto, 500 с.) от букурещката къща „Картя ромъняска“ („Румънска книга“), се базира изцяло върху „петокнижието“. (Под печат е и вторият том, съдържащ всички действащи лица от останалите съчинения — от „Бедни хора“ до „Сънят на смешния човек“.)

В разглежданата част са назованите и анонимните, главните и второстепенните, постоянните (ако можем да ги наречем така) и епизодичните герои, „уловени“ — доколкото е успял да направи това авторът — след многобройни „ловни четения“ на отделните текстове. Наистина този писател вселена не може да се разбере само чрез Ставрогин, Кирилов, Свидригайлов, Версилов или Иван Карамазов, но и чрез мозайката от всички големи и малки персонажи — отрицателни и положителни, изключителни и обикновени, странни и банални. Към края на кариерата си в „Дневник на пи-

сателя“ (март 1876), след като оплаква съдбата на „милионите, които се раждат незабелязани и умираат незабелязани“, той възкликва: „Благослови, Господи, живота и смъртта на добрите обикновените хора!“ Това е затваряне на кръга, очертал територията на унизените и оскъбените и започнат с „Бедни хора“ през 1845 г.

От една страна, речникът е биографичен, а, от друга — критически. За всяка от статиите Валериу Кристя е работил системно и упорито (целият огромен по обем материал е обработен само за три години!). Като се има предвид начинът, по който Достоевски излага биографията на своите герои — непоследователно, дори хаотично (колко е различен той от Тургенев или Толстой!), може да се оценят усилията на автора. Да си припомним Бахтин, който писа, че времето при персонажите на Достоевски не е „биографично“, а „кризисно“.

Речникът има и определено критически характер. Предлага всички възможни текстове за дадения герой. Разбира се, на първо място този от романа — окончателната авторова редакция, после вариантите, подготвителния материал, неосъществените проекти, писмата, публицистиката. Известно е, че изследвания за Достоевски съществуват от 110 години. Книжнината, която се появява особено през последните 10—15 години, е огромна по обем и на различни езици. Валериу Кристя ни предлага енциклопедичен труд, какъвто би трябвало да състави цял екип от автори и редактори. Не му е било лесно и като критик с оформен стил да пише по-неутрално, научно и стегнато, като за речник. Но всички статии (и по-големите, и по-кратките) се четат леко като есе.

Огнян Стамболиев

Хроника

ДЕСЕТИ МЕЖДУНАРОДЕН КОНГРЕС НА СЛАВИСТИТЕ — СОФИЯ, 1988 Г.

Важно място в работата на забележителния форум на славянската научна мисъл зае секцията „Литературознание“, представена тематично в шест подсекции и около 200 доклада, обхващащи развитието и взаимоотношенията на славянските литератури от Средновековието до нашето съвремие.

Съществени страни в славянския литературен процес бяха разкрити на пленарното заседание при откриването на конгреса. Основни проблеми в областта на руско-българските културни и литературни взаимоотношения в началния етап на тяхното развитие постави Д. С. Лихачов (СССР) — „Особености християнства на Руси“, — като подчерта ролята на старобългарската литература в създаването и развоја на староруската книжнина. На основата на сравнително типоло-

гически изследвания бе изграден и докладът на П. Зарев — „Творческата личност в славянските литератури“. Различни периоди в историческото развитие на славянските литератури намериха обосноваване и аргументиран израз в пленарните доклади на секцията. За изоколните структури и възникването на ранното руско стихосложение говори Р. Пикио (Италия). Филологическо и историческо изследване на южнославянските кондаци представи Х. Роте (ФРГ). Кардинални проблеми на историческата поезика на славянските литератури разгледа Сл. Волман (ЧССР). А. Н. Робинсон (СССР) определи мястото на ранните славянски литератури в литературния процес на средновековието, като постави акцент върху просветителския подвиг на Кирил и Методий. Г. Димов разкри идейно-естетическата основа на българ-